

I.Л. БУРАК

СКЛАДАНАЗАЛЕЖНЫЯ СКАЗЫ

З ДАДАНЫМІ ДАПАЎНЯЛЬНЫМІ ЧАСТКАМІ

Даданай дапаўняльнай з'яўляецца прэдыкатыўная частка складаназалежнага сказа, якая служыць для выражэння аб'ектных адносін з галоўнай часткай.

У складаназалежных сказах з аб'ектнымі адносінамі даданая частка дапаўняе выказнік галоўнай часткі або раскрывае канкрэтны змест дапаўнення галоўнай часткі, якое выражана ўказальнымі ці азначальнымі займеннікамі: *У голасе свежым гудкоў і трамваяў я чую, як дзень працавіты вітае рэспубліка маладая* (А. Звонак). *Не давайце таму хлеба, хто не любіць роднай глебы* (М. Танк). *Сябрам пра ўсё, чым жыў салдат, пісьмо яго раскажа* (М. Калачынскі).

Даданая дапаўняльная частка аб'ядноўваецца з галоўнай часткай складаназалежнага сказа пры дапамозе злучнікаў і злучальных слоў *хто, што, ці, які, дзе, куды, адкуль, калі, як, быццам, колькі* і іншых, якія ўскладняюць аб'ектныя адносіны рознымі адценнямі. Так, злучальнае слова *хто*, злучнік і злучальнае слова *што* надаюць аб'ектным адносінам прадметнае адценне: *Дождж гнаў пад полаг парусіны ўсіх, каго ні сустракаў* (М. Калачынскі). *Рыгор сказаў сябрам, што збіраецца ехаць у вёску* (Ц. Гартны). *Крыху шкада таго, што засталася на скрыжаваннях дзён, вятроў і рэк* (П. Панчанка).

Злучнік *ці* ўскладняе аб'ектныя адносіны дадатковымі адценнямі меркавання, развагі, няўпэўненасці: *Астас ідзе і прыслухоўваецца, ці парушае што лясную цішыню* (М. Лынькоў). *Сын запытаўся ў бацькі, ці хутка яны пойдучь на паляванне* (Я. Маўр). *Толя пацікавіўся ў шафёра, ці можна праехаць на машыне* (К. Чорны). *Міхалка доўга прыглядаўся, ці не пакажацца з-за ўзгорка прыгожы аўтамабіль* (З. Бядуля).

Злучальнае слова які ўскладняе аб'ектныя адносіны якасным адценнем: *Толькі на вялікай адлегласці можна адчуць, якая вялікая любоў да родных мясцін жыве ў чалавечым сэрцы* (А. Пальчэўскі). *Старшыня пацікавіўся, якая дапамога патрэбна механізатарам* (Рэспубліка); *Незнаемы пытаўся, у якой хаце жыве каваль* (К. Чорны).

Злучальныя словы *дзе, куды, адкуль* ускладняюць аб'ектныя адносіны прасторавым адценнем: *Ніхто з суседзяў не ведаў, дзе дзелася Аксеня* (К. Чорны). *Аленка з-за веснічак сачыла, куды паверне Сцёпка* (Я. Колас). *Ніхто не думаў, адкуль прыйдзе бяда* (П. Галавач).

Злучальныя словы *калі, пакуль* ускладняюць аб'ектныя адносіны часавым адценнем: *Я не заўважыў, калі мая сталасць настала* (А. Куляшоў). *Люблю, калі жыта ў палях скалыхнецца і клоніць калоссе на сцежкі мае* (А. Русак). *Чалавек пачакаў, пакуль у вокнах запалілася святло* (К. Чорны). *Уранні Леначка не захацела пачакаць, пакуль згатуецца снеданне* (Я. Брыль).

Злучнік *каб* надае аб'ектным адносінам дадатковае адценне пажадання ці мэты: *Сонца правіла хмаркі, каб яны не закрывалі ад яго светлых праменьняў шэрую зямлю* (Я. Колас). *Хачу, каб вечна красавала прыгожа-светлая вясна* (П. Трус). *Нам трэба, каб палкае слова вяло наперад думкі людскія* (П. Панчанка).

Злучнікі *як, нібы, як бы, быццам*, злучальнае слова *колькі (наколькі)* ускладняюць аб'ектныя адносіны адценнямі спосабу дзеяння, параўнання, меры і ступені: *Я ўвесь час думаў над тым, як лепш і хутчэй выканаць даручанае мне заданне* (Э. Самуйлёнак). *Чалавек неўзабаве адчуў, нібы хтосьці сочыць за ім* (К. Чорны). *Ён пачаў меркаваць, як бы гэта хутчэй управіцца з работай* (М. Гарэцкі). *Казалі, быццам ад погляду нядобра-вострага ніхто ніколі не быў рады* (М. Машара). *Лічым, лічым і не злічым, колькі ў небе зорак ясных* (Я. Путча). *Усё залежала ад таго, наколькі сілы праціўніка пераважалі яго сілы* (П. Пестрак).

У складаназалежных сказах даданая дапаўняльная частка можа

знаходзіцца пасля галоўнай часткі: *Мне не забыць, як нада мной суро́ва гром навальнічны раскалыхваў даль* (П. Прыходзька). *Францыск Скарына разумеў, што родная мова спрыяе захаванню цэласнасці народа, яго адзінства і нацыянальнай самабытнасці* (Н. Гілевіч); перад галоўнай часткай: *Што Аленка паступіць у педтэхнікум, у Сцёпкі не было ніякага сумнення* (Я. Колас); у сярэдзіне галоўнай часткі: *Пра ўсё, што ёсць на свеце, лёгка гутарка пайшла* (С. Грахоўскі). *Ляўчук не ведаў, куды вёў яго лясны шлях, але ўсё бег і бег па альховых зарасніках* (В. Быкаў).

У гутарковай мове і мове мастацкай літаратуры сустракаюцца сказы, у якіх асобныя кампаненты з даданай дапаўняльнай часткі пераносяцца ў галоўную частку: *Учора ведаеш, якая навальніца шуганула* (І. Шамякін).

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ